

Тема: Утворення нових слів

Мета: Навчити утворювати нові слова, формувати уявлення про словотворення; розвивати мовлення, мислення, увагу, пам'ять в учнів; виховувати любов та бережливе ставлення до природи, інтерес до вивчення української мови.

Обладнання: план-конспект, підручник, презентація.

Література: М. І. Кальчук, М.В. Кучинський «Українська мова 3 клас»

Тип уроку: урок засвоєння нових знань

Хід уроку

I. Організаційний момент

II. Актуалізація опорних знань

- Щоб дізнатися тему нашого уроку вам потрібно виконати ось таке завдання.
- Як можна від слова ліс утворити нові слова, щоб вказати на:
  - розмір лісу;
  - власне ставлення до нього;
  - назву професії людини,
  - яка працює в лісі.
- Розкажіть, що ви робили з даними словами щоб утворити нові слова?

III. Повідомлення теми уроку

- Отже, тема нашого уроку: «Утворення нових слів».

IV. Основна частина

4.1. Каліграфічна хвилинка

- Відкрийте свої зошити і запишіть число – Двадцять дев'яте жовтня. Класна робота.
- Запишіть каліграфічно:

А А А а а а Аа Аа Аа Аб Аз Ал аб аз ал ба за ла

А коли хмари плывуть низько – чекай відлиги.

4.2. Розповідь

- Послухайте історію творення нових слів.

З розвитком людства зростала кількість понять про предмети, їхні ознаки та дії, явища природи. Люди почали утворювати нові слова. Поступово їх кількість збільшувалась, але з появою нових предметів і уявлень про них придумувати нові слова стало досить складно. Набагато легше було змінювати вже існуючі слова і пристосовувати їх до нових явищ у мові. Так, наприклад, у слові вогонь змінилась форма і люди розуміли інакше це явище: вогник – маленький вогонь; вогнище – великий вогонь.

- Поміркуйте і скажіть коли ми кажемо мати, мама, а коли – мамочка, матуся?
- Складіть два речення із цими словами і запишіть їх.

4.3. Цікаві завдання

Завдання 1

- У кожній групі слів підкресліть слово, за допомогою якого можна пояснити значення інших слів. Поясніть їх значення.

Нічний, ніч, ночувати.

Пекти, пекар, пекарня.

Капустяний, капустянка, капуста.

- Запам'ятайте правило:

Слово, яке служить основою для утворення нових слів, називається **твірним.**

Завдання 2

- Допишіть таке твердження:

Слово ліс буде твірним, тому що ... (... воно служить основою для утворення нових слів.)

Завдання 3

- Прочитайте значення слів, утворених на основі твірного слова хліб. Назвіть ці слова і запишіть їх.

Хліб, що має малий розмір, – _____. (хлібець)

Хліб якоїсь певної форми, буханець – _____. (хлібина)

Той, хто вирощує хліб, – _____. (хлібороб)

Людина, що живе на чужому хлібові, – _____. (нахлібник)

Будинок, де печуть хліб, – _____ . (хлібопекарня)

Предмет, призначений для хліба, пов'язаний з хлібом, – _____ . (хлібний)

– Запам'ятайте правило:

Споріднені слова – це слова, які мають однакову за значенням спільну частину.

4.4. Робота над казкою

– Послухайте уважно казку « Як слово Хліб творило нові слова».

Як слово Хліб творило нові слова

Вийшло слово **Хліб** на галявину погратися, але поспілкуватися з іншими словами йому не вдалося – жодного слова на галявині не було. Неподалік росло лише чарівне дерево букв. Сумно стало нашому слову, воно просто не знало, що самому можна робити. Кругом виднілись лише кольорові квіти на зеленій травичці, чути було веселий дзвін комашок. Неподалік було видно, як звірята безтурботно бавилися біля своїх батьків.

І ось слово Хліб звернуло увагу на гусеничку, яка повзла по травичці. І видно було, що її тіло складається з маленьких частинок. Як би вона не вигиналась. Всі частинки повторювали її рухи і залишались на місці. Задумалось слово Хліб:

– А якщо і я зроблю із себе нові слова. Добавлю до себе різні маленькі частинки з букв, і так утворяться нові слова. Так галявина зможе заповнитися багатьма словами, і мені не буде сумно. А разом всі ми зможемо багато чого розповісти. Букви попрошу в чарівного дерева букв.

Подивилось наше слово навколо і побачило велику і малесеньку квіточку.
Подумало:

– А якщо і я змінюся та стану називатись так, щоб одночасно вказувати на свій розмір? Для цього мені потрібно лише кілька букв додати до себе.

Швиденько побігло воно до чарівного дерева букв і звернулось з проханням:

– Чарівне деревце, дай мені, будь-ласка, букви: **-и-, -н-, -а-, -е-, -ц-, -ь-**, щоб я добавило їх до себе та й утворило нові слова. Дуже сумно самому проводити час на галявині.

Покликало деревце свою помічницю гусинь і натрусило букв. Розмістились букви на частиночках тіла гусені. Підповзла вона ближче до слова Хліб. Слово зраділо і притулило до себе частинки **-и-, -н-, -а-**.

І сталось диво. З'явилося нове слово Хлібина, а коли підставило частинку **-е-, -ц-, -ь-** – то вийшло слово **Хлібець**. Познайомились між собою нові слова, розповіли про

своє значення і стали дружно й весело гратись. З тих пір вони поріднилились, а їх всі стали називати **спорідненими** або словами-родичами.

Якось одного разу поцікавились слова **Хлібина** і **Хлібець**, як саме вони з'явилися на цій галявині. Розповіло їм слово **Хліб** про це мовне диво. Тоді слова попросили у слова **Хліб** ще поповнити галявину новими її мешканцями, спорідненими словами.

Знову звернулося слово **Хліб** до чарівного деревця, і те залюбки йому натрусило букви. Гусеничка відповідально виконала свою роботу: підвезла частиночки майбутнього слова. Так згодом на галявині з'явилися слова: **Хлібороб, Хлібний, Хлібопекарня**. Нові слова також розповіли один одному про своє значення. Але всі вони знали, від якого слова утворилися. Наше слово **Хліб** стали вони називати **твірним**, тому що на основі нього утворилися нові слова.

Згодом на чарівній галявині стало з'являтися багато нових слів. Цю галявину всі стали називати **Словотвірною** галявиною, тому що на ній творилися нові слова. Так ліс мудрої Сови збагатився ще одним дивом – творенням слів.

- Сподобалась вам казка?
- Як слово **Хліб** утворило нові слова?
- Чому утворені слова стали називати спорідненими?
- Як стали називати слово **Хліб** споріднені слова?
- Чому галявину назвали **Словотвірною**?

V. Підсумок уроку

- Чому ви навчилися на сьогоднішньому уроці?
- Яке слово називається **твірним**?
- Які слова називають спорідненими?
- Що цікавого і нового ви дізналися?
- Дякую за активну роботу! Ви молодці! До побачення!